Universal Journal of History and Culture
E-ISSN: 2667-8179
Vol. 8, No. 2, 144-161, 2026
https://doi.org/10.52613/ujhc.2038597
Research Article

570 Numaralı Karaferye Şer'iyye Sicili İncelemesi (1830-1832)

İsa Kartal[1], Osman Karacan[2*]

Öz: Bu çalışma 1830-1832 yıllarını kapsayan 570 numaralı Karaferye Şer'iyye Sicili üzerinden Balkanlar'daki bir Osmanlı kazasının sosyoekonomik, askeri ve idari yapısını ele almaktadır. Defter tereke kayıtları, vergi düzenlemeleri, asayiş ve güvenlik sorunları, narh listeleri, mürur tezkireleri, iskân ve ihtidaları içeren toplam 121 belge barındırmaktadır. Sicilde yer alan tereke kayıtları, bölge halkının mesleki dağılımı ile mülkiyet yapısını ortaya koyarken, din farkı gözetilmeksizin hem Müslüman hem gayrimüslim kadınların iktisadi hayata aktif katıldıklarını ve hukuki güvenceye sahip olduklarını belgelemektedir. Dönemin öne çıkan siyasi olaylarından İşkodralı Mustafa Paşa İsyanı sürecinde Karaferye'den asker, iaşe ve lojistik destek talepleri, bu süreçte yeni kurulmuş olan Asâkir-i Mansûre Ordusu'nun Rumeli'deki faaliyetleri bu defter üzerinden takip edilebilmektedir. Yine isyanın bastırılması hususunda ayet, hadis ve fetva gibi dini referanslara atıf yapılması din-siyaset ilişkileri bağlamında önemli bir tartışma zemini sunmaktadır. Savaş yükü, eşkıyalık faaliyetleri ve vergi toplayan görevlilerin usulsüzlükleri toplu köylü firarlarına yol açmıştır. Buna karşılık Osmanlı idaresi, toplumsal dengeleri ve üretimin devamlılığını korumak adına usulsüz faiz taleplerini yasaklamış, halkın birikmiş borçlarını duruma göre üç yıla yayarak taksitlendirmiş ya da üç yıllık bir mühletin ardından taksitlere bağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Karaferye, Mahkeme kayıtları, Rumeli, Şer'iyye sicilleri

An Examination of Karaferye Sharia Court Register No. 570 (1830–1832)

Abstract: This study examines the socio-economic, military, and administrative structure of an Ottoman kaza in the Balkans through the 570 numbered Karaferye Sharia Court Register (Şer'iyye Sicili) covering the years 1830–1832. The register contains a total of 121 documents comprising estate inventories (tereke), tax regulations, public order and security issues, official price lists (narh), internal passport documents (mürur tezkiresi), settlement processes, and conversions to Islam (ihtida). While the estate inventories in the register reveal the occupational distribution and property structure of the local population, they also demonstrate that both Muslim and non-Muslim women actively participated in economic life and possessed legal security, regardless of religious differences. During the Mustafa Pasha of Shkodra Rebellion—one of the prominent political events of the period—requests for soldiers, provisions, and logistical support from Karaferye, as well as the activities of the newly established Asâkir-i Mansûre Army in Rumelia, can be tracked through this register. Furthermore, references to religious authorities such as verses, hadiths, and fatwas in suppressing the rebellion provide an important framework for discussion in the context of religion-politics relations. The burden of war, banditry, and irregularities committed by tax-collecting officials led to mass peasant flights. In response, to preserve social balances and the continuity of production, the Ottoman administration banned usurious interest demands and structured the public's accumulated debts either into three-year installment plans or into installments beginning after a three-year grace period.

Keywords: Balkans, Court records, Sharia court records, Karaferye, Rumelia

[1] İnönü University, Institute of Social Sciences, Department of History, Malatya, Türkiye, ishakartal@gmail.com
[2] İnönü University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Malatya, Türkiye, osman.karacan@inonu.edu.tr
*Corresponding Author

Received: *12 September 2026*, **Accepted:** *25 October 2026*, **Online:** *2 November 2026*

Cite as: Kartal, İ., & Karacan, O. (2026). 570 numaralı Karaferye Şer'iyye sicili incelemesi (1830–1832). *Universal Journal of History and Culture, 8*(2), 144-161 https://doi.org/10.52613/ujhc.2038597.

Extended Abstract

This study, conducted on the No. 570 Karaferye Sharia Court Register (Şer'iyye Sicili) spanning the years 1830–1832 (H. 1246–1247), examines the political, administrative, socio-economic, and legal structure of a kaza center in the Ottoman Balkans through 39 folios (78 pages) of archival material, utilizing a holistic approach. The content of the study consists of 121 Sharia documents belonging to a period when administrative actors such as Qadi Abdulhalim Efendi, voyvodas Ali Bey and Mustafa Efendi, nakîbü'l-eşrâf Mustafa Efendi, and kocabaşı Tanca, the administrative representative of the non-Muslim subjects, were in office. The documents forming the basis of the examination cover a wide spectrum, including estate inventories (tereke), tax distribution registers (tevzi defterleri), hatt-ı hümayuns regarding troop dispatch and provision procurement (mübayaa), public order orders, internal passports (mürur tezkiresi), official price lists (narh), debt postponement decisions, and conversion documents (ihtida). The main methodology of the research relies on analyzing this register, which serves as a primary source located in the Şer'iyye Sicilleri fond in the archives (MŞH.ŞSC.d. 3021), using the document analysis method. In the study, archival records were classified and analyzed in light of both qualitative and quantitative data; thus, the central administration's mechanisms of reform, control, and legitimacy in an Ottoman provincial town shaken by crises in the immediate aftermath of the Greek War of Independence (1821–1829) and the 1828–1829 Russo-Ottoman War, alongside the daily dynamics of the local society, are revealed.

An examination of the prominent findings of the study shows that the nine estate inventories found in the register shed light on the social stratification, property structure, and wealth distribution of the town of Karaferye. The inventories document the economic status of different occupational groups such as farmers, barbers, court bailiffs (muhzir), and tradesmen. While the inheritance of the murdered Albanian Mehmed b. Mustafa, exceeding 8,884 kuruş, stands out as the highest balance in the register; approximately 60% of this amount consists of receivables from the surrounding populace, suggesting intensive economic relations, such as forward sales, commercial partnerships, or lending, though direct evidence of interest is absent. Conversely, the bankrupt estate of the zimmî Pano v. Manol, sold at auction due to his debts, demonstrates the economic hardships. One of the most original findings of the estate inventories is the active roles of women within social and economic life. The weaving loom, yarn vessels, and tow comb identified in the inventory of the non-Muslim Mariye from the Kiryotiça neighborhood suggest that women transcended the boundaries of domestic production to participate in the urban economy as independent artisans or merchants. Furthermore, the deduction of women's deferred dower (mehr-i müeccel) rights as a priority claim from the estate indicates the existence of legal protection, as seen in the estate of Salih b. Abdullah, calculating the dower rights of two wives equally, points to the possibility of polygamy while suggesting that legal equality was observed in such cases. The findings regarding public order and security deficiencies indicate that the outrages of the Morean refugees settled in the region after the wars, banditry activities around Serres (Serez), and highway robbery incidents caused serious unrest in the city. To combat banditry, Karaferye Voyvoda Mustafa Efendi was tasked with establishing a 300-strong armed unit. On the other hand, the central administration issued strict imperial decrees against administrative abuses, such as local military officials like Bölükbaşı Osman Ağa unjustly extorting the property of the public or groups known as "kapusuz makulesi," imposing free provisions and shelter on peasants. Reminding that the subjects are a trust from God, irregular provision demands were strictly prohibited, and a dual-seal requirement was introduced for internal passports (mürur tezkiresi) to prevent security gaps. Amidst this atmosphere of chaos, a woman named Hatice, whose husband was murdered, personally submitted a petition (arzuhal) to the Grand Vizierate (sadaret) in the face of the administrators' indifference, upon which an order was issued for the retrial of the case, symbolizing the vitality of the public's and women's consciousness of seeking rights. Findings concerning the 1831 Mustafa Pasha of Shkodra Rebellion, the most significant political event of the period, emphasize the strategic position of Karaferye during the process of suppressing the local power that opposed centralization reforms. For the suppression of the

rebellion, troop demands of different dates and scopes were made from Karaferye. An order dated early Ramadan 1246 (February 1831) requested the dispatch of 75 soldiers to make up for the shortages of the Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye army; however, there is no definitive record confirming that these soldiers were actually dispatched. Additionally, a separate decree dated 24 Shawwal 1246 (April 7, 1831) demanded the urgent dispatch of 100 fully equipped infantry and cavalrymen from Karaferye to the Vodina front to fight directly against the rebels. Furthermore, provisions of rice, wheat, and barley were supplied to the Bitola (Manastır) and Vodina fronts. The central administration developed an intense rhetoric of religious legitimacy beyond military measures. Through issued fatwas, the killing of the rebels was deemed religiously permissible; the order to obey those in authority (ulu'l-emr) in Surah an-Nisa, Verse 59, and hadith-i sharifs ordering the punishment of sedition (fitna) and the elimination of those causing separation with the sword were recorded in the Sharia court register, reinforcing political authority with a Sharia-based foundation. The rebellion ended with the surrender of Mustafa Pasha at Shkodra Castle following the rout in Prilep (Pirlepe). Findings in the field of finance and taxation draw a picture of the provincial populace crushed under the heavy financial burden brought by wars and irregularities in the tax system. The ref'-i menzil tax collected for the financing of post houses (Karaferye share: 2,000 kuruş) and distribution registers (tevzi defterleri) covering security and administrative expenses placed a heavy burden on the public. The fact that the 6-month distribution expense belonging to the period of Voyvoda Ali Bey reached 139,743 kuruş illustrates this situation. In addition, strict orders were issued to prevent tax collectors from loading the jizya tax onto taxpayers from the highest bracket (a'lâ) without considering their income status, and sheep count (ağnam) officials embezzled money. Upon peasants in villages such as Polati and Kokova abandoning their fields and fleeing to towns (mass peasant flights) due to heavy tax pressure, irregular interest demands, and banditry, the Ottoman administration made a pragmatic intervention. To ensure that the fleeing peasants returned to their places, accumulated debts were deferred for three years, put into installments, and the principle of paying only the principal was adopted by canceling interest demands contrary to Sharia (güzeşte). Within the framework of market control and social life findings, narh records imposed on basic consumer goods such as clarified butter (sade yağ), honey, olives, soap, candles, and raw hide shoes (çarık) were examined. Maintaining reasonable profit margins between wholesale purchases (38 para) and retail sales (40 para) and determining market prices in the presence of Muslim and non-Muslim tradesmen aimed to ensure social consensus. Furthermore, two conversion records in the register (Mariya taking the name Aişe, Nikola taking the name Mehmed) document individual transitions in the religious-social structure of the period. The general conclusion reached by the study is that the No. 570 Karaferye Sharia Court Register reflects state-society relations in the Ottoman provinces shaken by crises in the early 19th century within an extremely dynamic framework. The research shows that while the Ottoman central administration operated strict control and legitimacy mechanisms regarding military dispatch, tax collection, and the suppression of rebellions; on the other hand, in order to preserve public peace, the continuity of production, and the tax base, it adopted a flexible, pragmatic, and equity-focused crisis management style in the form of debt restructuring, tax deferral, fair narh determination, and preventing abuses by local administrators.

1. Giriş

Bugün Yunanistan sınırları içerisinde Veria/Beria adıyla bilinen Selanik'in yaklaşık 60 kilometre batısındaki Karaferye'nin Osmanlı hâkimiyetine giriş tarihi tartışmalıdır (Kiel & Gara, 2001, s. 392). Şehrin Osmanlılar tarafından fethi I. Murad mı yoksa I. Bayezid döneminde mi gerçekleştiği hususunda görüş ayrılıkları vardır. Bazı Osmanlı kronikçileri Karaferye'nin 1373-1374 yıllarında Lala Şahin Paşa tarafından fethedildiğini yazmaktadırlar. Fakat çağdaş tarihçiler ise 1372, 1387 ya da 1392 tarihleri üzerinde durmaktadırlar. Meteora manastırlarındaki eski kayıtlara bakılırsa Karaferye'nin fethi 1385-1386 yıllarında gerçekleştiği bilgisi verilmektedir (Aktepe, 1953, s. 300). Karaferye'nin hangi tarihte Osmanlı Devleti'nin kontrolüne girdiği tartışmalı olsa da Ankara Savaşı'nda (1402) Osmanlı Devleti'nin yaşadığı mağlubiyet neticesinde şehir kısa süreliğine tekrar Bizans'ın eline geçmiştir. Bu

dönemde bölgenin idari merkezi konumundaki Selanik'te çalkantılı bir süreç yaşanmış; Musa Çelebi 1411'de ve Mehmed Çelebi 1416'da Selanik'i birkaç kez kuşatmalarına rağmen alamamışlardır (Delilbaşı, 1999, s. 73). Daha sonra 1423'te Despot Andronikos'un Selanik'i Venediklilere bırakmasının ardından bölgede yaşanan Osmanlı-Venedik çatışmaları neticesinde, II. Murad'ın 1430'daki Selanik seferiyle birlikte Karaferye'nin de 1430'lu yıllarda nihaî olarak Osmanlı hâkimiyetine girdiği düşünülmektedir. Bu hususta yerel bir kitâbede fethin 1433 tarihinde gerçekleştiğine dair bilginin bulunması Karaferye'nin 1430'lu tarihlerde Osmanlı hâkimiyetine girdiğini göstermektedir (Kiel & Gara, 2001, s. 392). Osmanlı idaresi altına giren şehir kısa sürede Osmanlı kültürünün egemen olduğu bir merkeze dönüşmüştür. Bu dönüşümde Gazi Evrenos Bey, Yakup Bey, Zaim Sinan Bey ve Yavuz Sultan Selim'in Çeşnigirbaşı Sinan Bey gibi önemli isimlerin inşa ettirdiği vakıf eserlerinin payı büyüktür. Sadece devlet adamları değil Mihrimah Sultan ve Hatice Sultan gibi saray kadınlarının da bölgede önemli vakıfları ve hasları vardı. Kadılık merkezi olan Karaferye aynı zamanda bir Rum Metropolitlik makamına da ev sahipliği yapmaktaydı. Diğer taraftan Karaferye'ye yakın olan Katarina, Çitros, Aya Andon gibi Selanik'e bağlı yerleşim yerlerinde büyük panayırların kurulması bölgeyi oldukça hareketli bir merkez hâline getirmekteydi (Faroqhi, 2018, s. 156). Nüfus ve tahrir defterleri incelendiğinde, Karaferye'deki demografik yapının zaman içinde nasıl değişim gösterdiğini görebiliriz. XV. yüzyıldan itibaren Anadolu'dan getirilen Yörük ve Türkmenler buraya yerleştirilmiş ve bu gruplar zamanla bölgenin güvenliğini sağlamasına karşılık vergiden muaf tutulan Evlâd-ı Fatihân teşkilatına dönüşmüştür. Kanuni Sultan Süleyman döneminde yapılan tahrirde (1528) şehirde 234 Müslüman ve 669 Hristiyan hane kaydedilmiş olup bu tarihte henüz Yahudi nüfusuna rastlanmamaktadır. 1543 tahririnde şehre 11 Yahudi hanesi dâhil olmuş, 1568'de yapılan tahrirde ise Müslüman hane sayısı 425'e çıkarken Hristiyan hane sayısı 459'a ve Yahudilerin hane sayısı ise 6'ya düşmüştür (Kiel & Gara, 2001, s. 392). Hane sayıları dikkate alındığında, Müslüman hanelerde yaklaşık %81 oranında hızlı bir artış görülürken, Hristiyan hanelerindeki azalma %31 civarında kalmıştır. Dolayısıyla Hristiyan hanelerindeki bu düşüş yalnızca dış göçlerle açıklanamaz; nitekim tahrir kayıtları, artan en az 130 Müslüman hanesinin ihtida etmiş eski gayrimüslim ailelerin çocuklarına ait olduğunu göstererek bölgedeki din değiştirme hareketlerine dikkat çekmektedir. XVIII. yüzyılda sekiz bin civarında olan şehrin nüfusu XIX. yüzyılın başlarında patlak veren Mora İsyanı sebebiyle alınan göç neticesinde şehrin Müslüman nüfusunda ciddi bir artış yaşanmıştır (Ortaylı, 2020, s. 55). Karaferye yaklaşık kesintisiz beş asır Osmanlı hâkimiyetinde kaldıktan sonra XX. yüzyılın başında meydana gelen Balkan Savaşlarıyla Osmanlı hâkimiyetinden çıkmıştır. Balkan Savaşları sonunda 14 Kasım 1913'te imzalanan Atina Antlaşması'yla Karaferye Yunanistan'a bırakılırken bölgedeki Müslümanlara ise Osmanlı vatandaşlığını seçmeleri için üç yıllık bir süre tanınmıştır. Fakat daha sonra yaşanan siyasi olaylar yüzünden bu süre 1920'ye kadar uzatılmıştır (Özsüer, 2018, s. 476).

Osmanlı kontrolündeki Karaferye'nin siyasi ve sosyoekonomik tarihinin incelenmesinde en önemli kaynaklardan biri hiç şüphesiz şer'iyye sicilleridir. Zira şer'iyye sicilleri Osmanlı şehirlerinin hukuki, idari, içtimai, siyasi ve iktisadi yapısının takip edilebildiği ana kaynaklardan biridir. Osmanlı Devleti'ndeki ilk örnekleri XV. yüzyılın ortalarında görülen şer'iyye sicilleri (Uğur, 2010, s. 9) Osmanlı hâkimiyetindeki Karaferye için de büyük önem arz etmektedir. Kadılık merkezi olması hasebiyle Karaferye'ye ait şer'iyye sicilleri Osmanlı'nın son yıllarına kadar neredeyse kesintisiz bir şekilde kayıt altına alınmıştır. Karaferye şehrine ait ilk sicil 1011 (1602-1603) yılını kapsayan 94 sayfadan müteşekkil olan sicildir (İslam Araştırmaları Merkezi [İSAM], t.y., İKA ŞS-198-1). İlk sicilden XIX. yüzyılın sonuna kadar kayıtlar düzenli bir şekilde tutulurken Osmanlı sonrasına ait 1915-1924 yıllarını kapsayan bir sicilin varlığı da bilinmektedir (İSAM, t.y., İKA ŞS-198-94). Yunanistan Genel Devlet Arşivinde yer alan siciller 2'den başlanarak 129'a kadar numaralandırılıp tasnif edilmiş, ancak 97 numaralı kayıt tasnifte atlanmıştır (Yunanistan Genel Devlet Arşivleri [GSA], t.y., GRGSA-IMA_OJC001). Aynı sicillerin İSAM veri tabanındaki tasnifinde ise sicil numaraları 1'den başlayıp 128'de sona ermekte olup 96 numaralı sicil bulunmamaktadır (İSAM, t.y.). Yunanistan Genel Devlet Arşivindeki sıralama ile İSAM veri tabanındaki kataloğun her ikisinde de 127 sicil bulunmakla beraber sıralamalarda bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Şöyle ki Yunanistan tasnifinde ikinci sıradaki 3 numaralı sicilin tarihi

1022-1023 (1612-1614) olarak kaydedilmişken İSAM Karaferye sicilleri kataloğunda 2. sıradaki sicilin tarihi 1122 (1710) olarak görünmektedir. Söz konusu sicil, Yunanistan Genel Devlet Arşivindeki sıralamada 51. sırada yer almaktadır (GSA, t.y., GRGSA-IMA_OJC001.01.F00051). Yine İSAM veri tabanında 5. sırada yer alan 1128 (1716) tarihli sicil (İSAM, t.y., İKA ŞS-198-5), Yunanistan Genel Devlet Arşivindeki tasnifte 56. sırada bulunmaktadır. (GSA, t.y., GRGSA-IMA_OJC001.01.F00056) Yunanistan Genel Devlet Arşivi'ndeki tasnifte tarih sırası gözetilirken İSAM veri tabanında bu tür dizin farklılıkları görülmektedir. Yunanistan Genel Devlet Arşivi'ndeki sicillerin en eski tarihlisi aynı zamanda bütün Karaferye sicilleri içerisindeki en eski defter olan 1011 (1602-1603) yılına ait sicildir. Buradaki en geç tarihli kayıt ise 376 sayfayı ihtiva eden 1298-1308 (1881-1890) tarihli sicildir (GSA, t.y., GRGSA-IMA_OJC001.01.F000129). Türkiye'deki Balıkesir İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan 104 (Günay, 1993), 105 (Çatal, 2008), 115 (Çatal, 2012) ve 116 (Kamacı, 2011; Yazıcı, 2012) numaralı siciller; İSAM veri tabanında "Karaferye Sicilleri (Münih Üniv. Şarkiyat Enst.) – 1" adıyla kayıtlı sicil ile 563, 564 (Öztürk Yılmaz, 2021), 565 (Alioğlu, 2002), 566 (Çelik, 2020), 567 (Kartal, 2020), 568, 569 ve 570 numaralı kayıtlar olmak üzere toplam 13 sicile Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi (BOA) veri tabanı üzerinden ulaşılabilmektedir.

İSAM veri tabanında "Karaferye Sicilleri (Münih Üniv. Şarkiyat Enst.)-2" ve "Karaferye Sicilleri (VGM Arşivi)-94" (Demir, 2018) defter numaralı iki sicil kaydı daha bulunmaktadır. İSAM kataloğunda "Karaferye Sicilleri (Münih Üniv. Şarkiyat Enst.)-2" defter numarası ile kayıtlı olan sicilin sayfa sayısı 259 olarak verilmiş olsa da defter incelendiğinde toplam 227 sayfadan oluştuğu görülmektedir. 206. sayfada bulunan ve sicille ilgisi olmayan iki poz çıkarıldığında geriye 225 sayfa kalmaktadır. Sayfa numaraları varak usulüyle numaralandırılmıştır. 188'e kadar ardışık giden sayfa numaraları 188'den 203'e atlamış; yine 244-250, 250-252 ve 253-256 aralarında da sayfa atlamaları olmuştur. Defterin içinde 18 sayfa boştur. Defterde yer alan belgelerin tarihleri 1117 (1705-1706), 1127-1129 (1715-1718), 1138-1140 (1725-1728), 1167-1168 (1753-1755), 1175 (1761-1762) ve 1184-1187 (1770-1774) olarak verilmiştir (İSAM, t.y., İKA ŞS-198-2). Defterin fiziki özellikleri incelendiğinde, ardışık olmayan tarih geçişlerinde sayfaların sonradan yapıştırıldığı göze çarpmaktadır. Örneğin ilk on varağın tarihi 1187 iken, 1140 tarihli 11. sayfanın sonradan eklendiği görülmektedir. Bu durum, söz konusu defterin toplama bir defter olduğunu göstermektedir[1]. Günay, Karaferye'ye ait 140 sicilin tespit edildiğini; bunlardan 127'sinin Yunanistan'da, 8'inin Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde, 1 adedinin ise özel bir koleksiyonda bulunduğunu belirtmiştir. İSAM veri tabanında yer alan "Karaferye Sicilleri (Münih Üniv. Şarkiyat Enst.) - 1" ve "2" numaralı sicilleri ise bu sayıya dâhil etmemiştir. Yazar, çalışmasında ayrıca 94 (552) numaralı sicilden de bahsetmemiştir. Günümüzde Karaferye'ye ait defterlerin tamamına İSAM Karaferye Sicilleri Kataloğu üzerinden erişilebilmektedir. Bu siciller üzerine nitelikli çalışmalar yapılmış olsa da XVII. yüzyılın ilk yarısı, XVIII. yüzyılın ilk yarısı ve XIX. yüzyıla ait siciller hâlâ üzerinde çalışacak araştırmacıları beklemektedir.

2. 570 Numaralı Karaferye Şer'iyye Sicili ve Değerlendirmesi

Çalışmamızın konusunu teşkil eden Karaferye'ye ait MŞH.ŞSC.d.3021 kodlu 570 numaralı şer'iyye sicilidir. Bu sicil T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi (BOA) veri tabanında yer almakta ve 1830-1832 yılları kayıtlarını ihtiva etmektedir. Sicil, kapak hariç 39 varaktan (78 sayfa) oluşmaktadır. 1A ve 39A sayfaları boş olup 38. sayfa bulunmamakta ve 39b olarak ek bir sayfa defterin sonunda yer almaktadır[2]. 6/A2'deki müsadereye konu olan bir hükmün ilk kısmı yazılmış fakat ilgili kişilere ait malların kayıtlarının üzeri çizilmiştir. Müsadere edilen malların kaydı 8/A numaralı sayfada yer almaktadır. Defterde tarihi verilen ilk kayıt, 1 Muharrem 1246 (22 Haziran 1830), son belge tarihi ise Evâhir-i Ramazan 1247 (23 Şubat - 3 Mart 1832)'dir. Tarihi belli olan kayıtların 47 adedi 1830, 60 adedi 1831, 3 adedi ise 1832 yılına aittir. 11 belgenin ise tarihi bulunmamaktadır.

[1] Günay, defterin müstakil bir defter olmadığını Christoph K. Neumann tarafından üzerinde çalışılan sicil sayfaları olduğunu söylemektedir. Bkz. (Neumann, 1998, s. 72; Günay, 2016, s. 11).

[2] Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı veri tabanında sicile ait künye defterinde 37/B ve 38/B boş sayfalar olarak verilmesine rağmen 37/B'de iki hüküm bulunmakta, 38. sayfa numarası ise sicilde yer almamaktadır.

Toplam 121 belge kaydı bulunmakta ve bu belgelerde narh, tereke kayıtları, asayiş ve vergi kayıtları ön plana çıkmaktadır.

Defterin kapağında ve muhtelif yerlerinde Karaferye'nin kadısı olarak Abdulhalim ismi geçmektedir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 8/B1, 14/B2, 33/A, 37/B1). Voyvoda olarak Ali Bey (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 8/A1, 24/B2, 35/B2) ve Mustafa Efendi (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 36/A1) isimleri yer almaktadır. Hz. Peygamber'in soyundan gelen seyyid ve şeriflerin isimlerini kayıt altına almakla görevli olan nakîbü'l-eşrâflığın kazadaki temsilcisi Mustafa Efendi'dir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 11/A1, 32/A2, 35/B2). Bölükbaşı olarak Rüstem Bey (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 5/A1), ser-muhzır olarak İbrahim Ağa (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 35/B2) ve kazanın muhzırları olarak da Mehmed ve Emin (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 1, 2/B1) isimleri zikredilmektedir. Kadının kâtipleri Ahmet (BOA, MŞH. ŞSC.d. 3021, v. 1), Salih (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 13/B1, 14/A1) ve Himmet Efendilerdir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 30/A2). Sicilde gayrimüslim halk ile idare arasındaki münasebetleri düzenleyen kocabaşı Tanca veledi Niko'dur (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 5/B3).

570 Numaralı Karaferye Şer'iyye Sicili'nde ihtida olayları, tereke ve miras kayıtları, isyan, eşkıyalık ve asayiş meseleleri, vergi, tevzi ve mali kayıtlar (cizye, bac, mukataa), askeri lojistik, zahire mübayaası ve asker sevkiyatı, reaya hareketleri, iskân ve borç meseleleri, tarım, tımar sistemi ve müsadere kayıtları, mülk satışı (bey' ve şira) ve emlak ihtilafları, narh, menzil ve idari/iktisadi işlemler olmak üzere oldukça farklı hususlara dair belgeler yer almaktadır. Sicildeki belgelere dikkat edilecek olursa kapsadığı dönem açısından Karaferye'nin siyasi ve sosyoekonomik yapısına dair oldukça zengin bir muhtevaya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Elbette burada tek tek tüm belgeleri tahlil etmek çalışmamızın sınırlarını aşacağından dolayı burada bir sınıflandırma yaparak 570 nolu şer'iyye sicili üzerinden bir okuma yapmayı hedeflemekteyiz. Doküman analizi yöntemiyle sicilin kapsadığı dönemin Karaferye'sinin siyasi ve sosyoekonomik yapısının anlaşılmasına mütevazı bir katkı sunmak istiyoruz.

Tereke Kayıtları

570 Numaralı Karaferye Şer'iyye Sicili'nde yer alan en kapsamlı belge türü tereke kayıtlarıdır. Sicilde dokuz adet tereke kaydı bulunmaktadır. Tereke kayıtlarının her biri ait olduğu toplumsal sınıfın sosyoekonomik yapısını göz önüne sermektedir. Bu kayıtlardan ilki, Kemal Bey Mahallesi sakinlerinden Salih b. Abdullah'a aittir. 21 Rebiülâhir 1246 (9 Ekim 1830) tarihli terekenin masraf dökümünde techîz ve tekfîn (40 kuruş), mahkeme ve dellâliye giderleri ile şahsî bir borcun (20 kuruş) yanı sıra, her ikisi de 200'er kuruş tutarında olan iki ayrı mehr-i müeccel borcu dikkat çekmektedir. Toplam masraflar düşüldükten sonra geriye kalan 278 kuruş 35 paralık net tereke, müteveffanın eşine ve oğluna taksim edilmiştir. Salih b. Abdullah'ın terekesinde menkullerin yanında, gayrimüslim bir şahıstan olan 100 kuruşluk alacağı ile 49 kuruşluk bârgir bedeli kaydedilmiştir. Menkuller arasında ise 10 kuruş değerinde bir Kelâm-ı Kadîm, 43 kuruş 20 para değerinde bir tüfek, silâh ve palaska takımı (5 kuruş 4 para), 1 çift sırmalı tozluk (27 kuruş 1 para) ile 122 kuruşluk taylı kısrak öne çıkmaktadır. Ayrıca 99 kuruş 9 para tutarında 19 kıyye bakır kap kacak, müsta'mel halı, meşin, yorgan, yastık, şilte ve döşek gibi muhtelif ev eşyaları defterde yer almaktadır (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 4/B2).

Kenar mahallelerinden Hrisovenedik mahallesinde ikamet eden zimmî Pano veledi Manol'un 19 Cemaziyelevvel 1246 (5 Kasım 1830) tarihli terekesi batık bir tereke/müstağrak-ı deyndir. Terekenin 1.319 kuruş 2 paralık toplamına karşı, yalnızca müteveffa Hüseyin'in yetimlerine 3.500 kuruşluk borcu bulunmaktadır. Tereke dökümünde merhumun mesleğine işaret eden isdar tezgâhı, mermer havan, yüksek meblağlı büyük kazanlar, 156 kuruş 1 para değerinde 27,5 kıyye bakır kap ve 380 kuruşluk bağ mahsulü üzüm gibi kalemler yer almaktadır. Ancak ağır borç yükü sebebiyle eşyaların tamamı mahkeme marifetiyle sûk-ı sultânîde açık artırmayla satılmıştır. Terekesi borcu karşılamaya yetmediğinden elde edilen gelirin 1.289 kuruşluk kısmı kanıtlanmış borç/deyn-i müsbete karşılığı olarak doğrudan alacaklılara paylaştırılmış ve varislere herhangi bir miras kalmamıştır (BOA, MŞH. ŞSC.d. 3021, v. 13/A2).

Ayna Pınarı mahallesinden Ali b. Veli'nin 15 Rebiülâhir 1246 (3 Ekim 1830) tarihli terekesinin toplam bedeli 2.000 kuruştur. Giderler, eşi Nâiha binti Abdullah'ın 200 kuruşluk mehr-i müecceli

ve 23 kuruşluk borç kesintisinin ardından kalan 1.777 kuruşluk miras varislere taksim edilmiştir. Varislerden kime ne kadar hisse düştüğü yazılmamıştır. Mirası arasında Ayna Pınarı mahallesinde 650 kuruşluk menzil ve bahçe, Karşu Bağlar mevkiinde 232 kuruş değerinde 12 dönüm bağ bulunmaktadır. Birer öküz, inek, dana ve merkebe sahip olan müteveffanın eşyaları arasında 2 adet tüfek ile muhtelif köylerden tahsil edilecek senetli alacak kalemleri yer almaktadır (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 14/B2).

Kocabey mahallesinden Berber Kasım bin Yasin'in 18 Ocak 1831 tarihli terekesinin toplamı 1.221 kuruş 25 paradır. Teçhiz-tekfin[3], çarşı harcı, dükkân kirası, muhasebe vb. masrafları için 109 kuruş 31 para kesilmiş ve geriye 1.111 kuruş 34 para kalmıştır. Ancak müteveffanın borçları mal varlığından fazla olduğu için (düyûnu terekesinden ezyed olmağla) eşyaları mahkeme marifetiyle sûk-ı sultânî'de açık artırmayla satılmıştır. Berberlik mesleğine ait 13 adet harbi ustura ve 4-5 adet diğer ustura, berber aynası, berber kayışı, havlular, küçük ve büyük kantar ve teraziler tereke kaydına geçirilmiştir. Yine 134 kuruş 10 paralık bir çift sim şatul ve 32 kuruşluk çuha kürk yer almaktadır. Borçlar kısmında Kocabey Vakfı'na 150 kuruşluk borcunun bulunması, bu vakfa ait bir dükkânda kiracı olduğunu göstermektedir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 16/B3).

Ayna Pınarı Mahallesi sakinlerinden iken Libanova karyesinde vefat eden Mehmed b. Osman'ın terekesinin toplamı 1.516 kuruş 38 para olarak zapt altına alınmıştır. Belgede herhangi bir borç görünmese de eşyalar mahkeme marifetiyle çarşıda satılmış ve elde edilen gelir varislere dağıtılmıştır. Mirası içerisinde 450 kuruş değerinde menzil ve kereste, 30 kuruşluk buğday ve 40 kuruşluk çavdar mahsulü, boyunduruk, saban, saban demirleri ile 200 kuruş değerinde bir öküz kayıtlıdır. Ev eşyaları arasında 54 kuruşluk bir adet büyük halı, yastıklar, döşekler ile çeşitli bakır kaplar yer almaktadır (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 26/A1).

Libanova karyesinde katledilen Arnavut Mehmed b. Mustafa'nın 25 Zilhicce 1246 (6 Haziran 1831) tarihli terekesi, 8.884 kuruş 28 para ile sicildeki en yüksek meblağlı miras kaydıdır. Mirasından teçhiz-tekfin, mehr-i müeccel ve mahkeme giderleri düşüldükten sonra geriye mirasçılarına pay edilmek üzere 8.294 kuruş 31 paralık miras kalmıştır. Varislerine bıraktıkları arasında 1.431 akçe nakit para, 280 kuruşluk beygir ve 260 kuruşluk manda bulunmaktadır. Terekenin kayda değer tarafı, muhtelif şahıslardan tahsil edilecek alacak kalemlerinden oluşmasıdır. Mesela Libanova hancılarından toplam 800 kuruş ve Kelendir ile Menlik ahalisinden onlarca kuruşluk alacağı olduğu deftere kaydedilmiştir. Kaydın devamında Arnavut Mehmed'in küçük oğlu Mustafa'nın babasından kısa bir süre sonra vefatıyla ondan geriye kalan mallar annesi Ümmü Gülsüm ve baba-bir kardeşi Ahmed arasında taksim edilmiştir. Arnavut Mehmed'in oğlunun tereke dökümü, babasının tereke kaydı ile aynı başlık altında yer aldığı için toplam tereke kaydı sayısına dâhil edilmemiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 33/A1).

Baba Tekkesi mahallesi sakinlerinden iken vefat eden Muhzır İbrahim b. Şeyh Ali'nin 5 Şevval 1246 (19 Mart 1831) tarihli toplam mirası 303 kuruş 23 paradır. 100 kuruşu eşinin mehri olmak üzere, Kahveci Mehmed Beşe ile Hacı Hızır Efendi'ye olan şahıs borçlarını da ihtiva eden 299 kuruş 33 paralık borç ve masraflar düşüldüğünde geriye yalnızca 3 kuruş 30 para miras kalmıştır. Müteveffanın eşyaları mahkeme kararıyla çarşıda satılmış olup teçhizatı ve giyim eşyaları arasında 4 adet tüfek, demir koparanlar, bıçaklar, silahlıklar, yağmurluk, çuka, fes ve fincan yer almaktadır (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 34/A1).

Kenar mahallelerinden olan Kiryotiça Mahallesinden olup Serez'de misafirken vefat eden zimmîye Mariye'nin 27 Zilhicce 1246 (8 Haziran 1831) tarihli terekesinin toplamı 907 kuruş 24 paradır. 642 kuruş 39 paralık borç ve masraf kesintisinden sonra geriye kalan 264 kuruş 25 paralık miras vârislerine taksim edilmiştir. Varlıkları arasında Şerif Tarla mevkiinde 300 kuruşluk bağ, geçmiş (1245) seneye ait 169 kuruşluk bağ mahsulü ve 113 kuruş 19 para değerinde 14 kıyye bakır kap bulunmaktadır. Terekesinde bir adet dest-gâh, iplik badiyeleri ve üstübü tarağı (yün tarakları) ile çeşitli sandıklar ve kürkler kaydedilmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 34/A2).

Kemal Bey Mahallesi'nden Zübeyde binti Mehmed'in 1 Muharrem 1247 (12 Haziran 1831) tarihli terekesi 1.194 kuruş 9 para olarak kayda geçirilmiştir. 83 kuruş 10 paralık giderden sonra geriye 1.110

[3] Teçhiz ve tekfin, İslam dini hukukuna (fıkıh) göre vefat eden bir Müslüman için defin öncesinde yapılması gereken temel hazırlıkları ifade eden terimlerdir.

kuruş 39 para kalması gerekirken, sicilde kâtip hatasıyla sahhü'l-bâkî 1.130 kuruş 29 para olarak kaydedilmiş ve vârislere bu tutar üzerinden taksim yapılmıştır. Terekenin dikkat çeken kalemi, toplamı 448 kuruş eden bakır kaplar ve kazandır. Kalan eşyalar içerisinde debbağ telli yorgan, basma yorganlar, döşekler, meşin minderler, 70 kuruş 30 paralık orta keçesi ve sandıklar yer almaktadır (BOA, MŞH. ŞSC.d. 3021, v. 35/B1).

Sicildeki tereke kayıtları murislerin meslekleri hakkında bilgiler vermektedir. Çiftçi, berber, muhzır ve esnaf oldukları anlaşılmaktadır. Terekelerin yedisi Müslümanlara aitken iki kayıt da gayrimüslim olan bir erkek ve kadına aittir. Günlük ev eşyaları dışında, Arnavut Mehmed'in ölen oğlunun terekesi de dâhil edildiğinde, dört tereke kaydında silah bulunması güvenlik sorunları ile açıklanabilir. Terekeler içindeki Arnavut Mehmed'in mirasındaki alacaklar oldukça dikkat çekicidir. Kayıt incelendiğinde mirasın %60 civarındaki kısmı (toplam 8.884 kuruşluk terekenin yaklaşık 5.330 kuruşu) çeşitli şahıslardan tahsil edilecek alacak kalemlerinden oluşmaktadır. Birçok kişinin müteveffaya borcunun olması, onun ilgili kişilerle vadeli satış, ticari ortaklık veya borç verme gibi yoğun ekonomik ilişkiler içinde olduğunu göstermektedir. Sicilde bu borçların mahiyetini gösteren herhangi bir bilgi bulunmadığından doğrudan faizli borç verildiğini kanıtlamak güçtür; ancak terekedeki bu finansal hareketlilik, müteveffanın bölgedeki kredi ve ticaret ağında aktif bir rol oynadığına işaret etmektedir.

Tereke kayıtları, kadınların toplumsal ve hukuki konumuna ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Söz konusu kayıtların büyük bölümünde, eşi vefat eden kadınların evlilik akdinden doğan haklarının hukuki güvence altında tutulduğu görülmektedir. Bu bağlamda en dikkat çekici husus, mehr-i müeccelin öncelikli bir alacak kalemi olarak değerlendirilmesidir. Şöyle ki eşi vefat eden kadının mehr-i müecceli, tereke üzerindeki diğer hak sahiplerinden önce hesaplanarak tereke mevcudundan düşülmekte ve kalan kısım ancak bunun ardından mirasçılar arasında taksim edilmektedir. Bu uygulama, kadınların mehir haklarının yalnızca teorik düzeyde tanınmadığını, aynı zamanda fiilen de korunduğunu ortaya koymaktadır.

Mehr-i müeccelin miktarı tereke kayıtlarında farklılık göstermektedir. Kayıtların önemli bir kısmında söz konusu miktar 200 kuruş olarak tespit edilmiş olmakla birlikte 100 kuruş olarak belirlendiği vakalara da rastlanmaktadır. Bu noktada Kemal Bey mahallesi sakinlerinden Salih b. Abdullah'a ait tereke kaydı ayrıca dikkat çekmektedir. Adı geçen şahsın terekesinde 200'er kuruş tutarında iki ayrı mehr-i müeccelin hesaplanmış olması, bölgede çok eşliliğin mevcut olduğuna işaret etmektedir. Öte yandan eşler arasında hukuken herhangi bir ayrımın gözetilmediğini, her iki eşin mehir miktarlarının eşit belirlendiğini ve haklarının eşit biçimde korunduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte sicil kayıtları, tereke mevcudunun borçları karşılamaya yetmediği durumlara ilişkin farklı bir uygulamayı da gündeme getirmektedir. Bu tür hallerde ödeme önceliğinin borçlara tanındığı ve mehr-i müeccelin ödenmesinin geri bırakıldığı görülmektedir. Söz konusu durum, yargı uygulamasında alacaklıların menfaatlerinin de gözetildiğine işaret etmektedir. Nitekim eşin aynı zamanda mirasçı sıfatını taşıması belirleyici bir etken olarak öne çıkmakta; terekenin öncelikle yabancı alacaklıların -yani mirasçı olmayan üçüncü kişilerin- alacaklarına tahsis edildiği anlaşılmaktadır.

Sicilde ağırlıklı olarak erkeklere ait terekeler olmasına karşın kadınlara ait tereke kayıtları da bulunmaktadır. Biri gayrimüslim ve diğeri Müslim olan iki kadına ait olan tereke kayıtları kadınların toplumsal statülerini göstermesi açısından son derece önemli bilgiler barındırmaktadır. Bunlardan birisi kenar mahallelerinden olan Kiryotiça Mahallesinden olup Serez'de misafirken vefat eden zimmîye Mariye'nin terekesidir. Mariye'nin 907 kuruş 24 para olan toplam terekesinin 642 kuruş 39 paralık kısmının borç ve masraf kesintisi olarak hesaplanması Mariye'nin ticaret ya da esnaflık yapmış olabileceğini düşündürmektedir. Bir kadının bağımsız olarak borçlanabiliyor olması onun ekonomik faaliyetlerin içerisinde yer almış olabileceğine ve dolayısıyla şehir hayatında aktif bir rol üstlendiğine işaret etmektedir. Bilhassa terekesinde dest-gâh, iplik badiyeleri ve üstübü tarağı gibi aletlerin varlığı bu durumu destekler mahiyettedir. Zira geleneksel el sanatlarında kullanılan bu klasik araçlar, Mariye'nin dokumacılık, halıcılık, yün ve iplik eğirme alanlarında üretim veya ticaret yapmış olma ihtimalini güçlendirmektedir. Bu da o günün şartlarında kadının sosyal statü açısından daha görünür bir konumda olabileceğine dair bir ipucu sunmaktadır.

Bu noktada sicilde dikkat çeken bir diğer tereke ise Kemal Bey mahallesinden Zübeyde binti Mehmed'in terekesidir. Zübeyde binti Mehmed'in terekesi 1.194 kuruş 9 para olarak kayda geçirilirken 83 kuruş 10 paralık giderden sonra geriye 1.110 kuruş 39 para kalması gerekirken, sicilde muhtemelen bir kâtip hatasından yahut deftere yansımayan bir gelir/gider kaleminden ötürü sahhü'l-bâkî 1.130 kuruş 29 para olarak kaydedilmiş ve mirasçılara bu tutar üzerinden taksim yapılmıştır. Zübeyde binti Mehmed'in terekesinde dikkati çeken önemli bir husus terekesinde bakır kaplar ve kazanlardır. Toplamda 448 kuruş tutarındaki bakır kaplar ve kazanlar bir ev ihtiyacından çok daha fazlasına işaret etmektedir. Yine terekesinde debbağ telli yorgan, basma yorganlar, döşekler, meşin minderler, 70 kuruş 30 paralık orta keçesi ve sandıkların varlığı onun da esnaflık ya da ticaretle uğraşmış olabileceğini akla getiren emarelerdir. Dolayısıyla biri Müslüman ve diğeri gayrimüslim olan iki kadına ait söz konusu tereke kayıtları incelendiğinde din farkı olmaksızın kadınların toplumsal hayata aktif bir şekilde katılma potansiyeli taşıdıklarını, üretim veya ticaretle meşgul olabildiklerini göstermektedir. Ayrıca kocaları vefat eden kadınların mehr-i müeccellerinin tam bir şekilde verildiğini ve daha sonra miraslarının da hesaplanıp teslim edildiği tespit edilebilmektedir. Hülasa incelediğimiz sicile göre kadınlar ister Müslim isterse gayrimüslim olsun toplumsal hayata aktif olarak katılım gösterebildiklerini ve kadınların belirlenen haklarının korunması hususunda hukuki güvenceler oluşturulduğunu söylemek mümkündür.

Güvenlik Sorunları

Sicilin yazıldığı dönem (1830-1832) Mora İsyanı (1821-1829) ve Osmanlı-Rus Savaşı'nın (1828-1829) hemen sonrasıdır. Bu dönemde merkezî yönetim savaşın ağır yükü ile uğraşırken bir yandan da taşrada ayanların isyanları ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Haliyle taşrada güvenlik sorunları artmaya başlamıştır. Mora İsyanının ardından isyancılardan kaçan halk daha güvenli bölgelere doğru hareket ederek Osmanlı sınırları içerisinde kalan bölgelere yerleşmişlerdir (Menekşe, 2020, s. 784-832). Yaşanan bu sosyal hareketlilik şehir hayatını çok yönlü olarak doğrudan etkilemiş ve toplumsal kargaşayı artırmıştır. Bilhassa bu yıllarda Mora göçmenlerinin yerleştiği şehirlerden biri de Karaferye idi. Karaferye'ye yerleşen Mora göçmenlerinden Derviş Ağa, Salih Ağa ve Abbas Ağa'ya muhacir olmaları hasebiyle iyi davranılmış olsa da zaman zaman zikredilen bu isimlerin yaptıkları taşkınlıklardan halk şikâyetçi de olmuştur (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 31/B2). İlgililere gerekli uyarılar yapılmış, uyarılara uyulmadığı takdirde gerekli cezaların verileceği dile getirilmiştir[4].

Göçmenlerin çıkardıkları huzursuzluklar haricinde güvenlik sorunlarına yol açan önemli problemlerden biri eşkıyalık faaliyetleridir. Sicilde eşkıyalık ve yol kesme gibi kanundışı faaliyetlerin varlığına da rastlanmaktadır. Sicilde tespit edildiği kadarıyla genel olarak güvenliği tehdit eden eşkıyalık faaliyetlerine karşı yönetimin hassas davrandığı ve güvenliği ihlal edenlere karşı sert önlemlere başvurduğu görülmektedir. Örneğin Karaferye Voyvodası Mustafa Efendi'ye yazılan bir emirde Serez bölgesinde ortaya çıkan eşkıyaların zaman zaman Karaferye bölgesine geçerek yolları kestikleri ifade edilmekte ve bu eşkıyalara karşı *"..mâiyetinizde üç yüz nefer tüfeklü ve tüvânâ ve tammü'l-esliha asâkir tertîb..."* ederek gerekli önlemlerin alınması, kaza sınırları içerisine girerlerse ölü veya diri ele geçirilmeleri salık verilmektedir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 36/A1). Yine bir başka kayıtta Arnavut kökenli eşkıyaların faaliyetlerine dair yerleşim yerlerine saldıran ve halkın huzurunu bozanlara karşı tedbirlerin alınması ve lüzumu halinde askeri müdahalede bulunulması istenmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 22/A1).

Eşkıyalık haricinde yerel görevlilerin ve asker kaçaklarının çıkardıkları sorunlara değinen belgeler de sicilde bulunmaktadır. Bu belgelerin ilki eşkıyalık faaliyetlerine karşı görevlendirilen Bölükbaşı Osman Ağa'nın yanına aldığı *"…otuz kırk atlı ile geşt ü güzâr ve neferât-ı reiyete îsâl-i zulüm ve hasâr eylediği…"* ni ve köylerde ikamet eden gayrimüslimlerin mallarını haksız gerekçelerle gasp ettiğini ifade edip buna karşı tedbir alınması gerektiğini söylemektedir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 16/A2). "Kapusuz makulesi" tarafından kırsal yerleşimlerdeki halkın rahatsız edilerek onlardan ücretsiz barınma ve yiyecek talebinde bulunulduğu ve bu suretle halkın zor durumda bırakıldığına değinen diğer bir belgede, söz konusu eylemlere karşı yerel idarecilerin uyarıldığı görülmektedir. Ayrıca görev icabı kazaya gelen devlet görevlilerine ve diğer memurlara dahi kanuna uygun şekilde konak verilmesi ve onun haricinde

[4] Mora göçmenlerinden Lalotların Karaferye'deki uygunsuz hareketleri nedeniyle buradan çıkartılarak Varna bölgesinde iskân edildiğine dair bkz. (BOA, HAT. 855/38223).

kesinlikle fakir halktan ücretsiz olarak yem ve yiyecek gibi hiçbir şeyin verilmemesi emredilmiştir. Fakir halkın ve reayanın Allah'ın birer emaneti olduğu vurgulanarak her durumda padişahın merhamet gölgesi altında korunması, huzur ve rahatlıklarının temin edilmesi için gereken her türlü çabanın gösterilmesi ve buna aykırı tutumlardan son derece sakınıp uzak durulması doğrultusunda Selanik ve Kavala sancağından bu buyuruldunun gönderildiği ifade edilmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 19/A1). Selanik'e bağlı Meç köyü civarında bir arabacının eşkıyalar tarafından katledilmesine dair kayıtta ise cinayeti işleyenlerin bir an evvel yakalanıp yargıya teslim edilmesi emredilmiş ve hiçbir şekilde katilin kim olursa olsun korunup kollanmaması konusunda yerel yöneticiler uyarılmıştır (BOA, MŞH. ŞSC.d. 3021, v. 10/B3).

Merkezî yönetim güvenlik sorunlarına karşı yerel idarecileri mürur tezkiresi konusunda da dikkatli olmaları yönünde uyarmıştır. Tezkirelerin verilmesinde dikkatsiz davranıldığı, elinde mürur tezkiresi olmayanların seyahat edemeyeceği ifade edilerek bu konuda hassasiyet gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 19/A2). Mürur tezkiresi için merkezden gönderilen mühürlerin bazı mazul kadılar ve naipler tarafından kâtiplere bırakıldığı, kâtiplerin ise gidilecek yer ve isim kısımlarını boş bırakıp mühürleyerek bu tezkireleri bazı şahıslara vermesinin güvenlik zafiyetine sebep olduğu uyarısında bulunulmuş ve bu sorunun önüne geçmek amacıyla çifte mühür şartı getirilmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 33/B1). Genel asayiş ile doğrudan ilgili olmayıp kazadaki bir cinayeti konu edinen bir arzuhal ve verilen cevabi yazı da sicilde yer almaktadır. Hatice adındaki kadının eşinin katledilmesi ve kadı efendinin olaya kayıtsız kalmasını konu edinerek Merkezi idareden davanın tekrar görülmesi talep edilmiştir. Kadının davasının tekrar görülmesi emredilirken aynı zamanda kadı da dâhil olmak üzere yerel idarecilerin adaletsizlikleri karşısında halkın adalet arayışlarını sürdürebiliyor olmaları anlamında önemli bir örnek olarak sicilde bulunmaktadır. Bilhassa kocasının katillerinin hak ettiği cezayı bulmaları ve kendi mağduriyetinin giderilmesi karşısında bir kadının dilekçe ile sadaret makamına başvurabiliyor olması kadınların hak arama bilincine sahip olduklarının yanı sıra halkın bir haksızlık karşısında hak arama kapılarının sonuna kadar açık olması açısından da dikkate şayan bir durumdur (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 3/A1, 3/A2).

İşkodralı Mustafa Paşa İsyanı

Arnavutluk bölgesinin köklü ailelerinden gelen Mustafa Paşa'nın ataları aynı bölgede hüküm süren Çavuşoğulları ve Beyoğlularını deri loncasının da desteği ile tasfiye ederek bölgedeki yegâne güç hâline gelmişlerdir (Gençoğlu, 2015, s. 261). Buşatlı hanedanlığının kurucusu diyebileceğimiz Mehmed Paşa Osmanlı-Rus Savaşı (1768-1774) yıllarında merkezi idare ile sorunlar yaşamış, onun ölümü ile sırasıyla Mustafa ve Kara Mahmud Paşa İşkodra mutasarrıflığı yapmışlardır. Sicile konu olan İşkodralı Mustafa Paşa'nın amcası olan Kara Mahmud Paşa, merkezi yönetim ile sürekli sürtüşmüş ve en nihayetinde isyan etmiştir. Kara Mahmud Paşa'nın yayılmacılığı çevresindeki yerel güçleri, merkezi yönetimi ve Venediklileri endişelendirmiştir (Erbaş, 2022, s. 30). Osmanlı-Rus ve Osmanlı-Avusturya savaşları (1787-1792) esnasında Kara Mahmud Paşa affedilse de isyankâr tavrı devam etmiştir[5]. Savaştan sonra merkezi yönetim ile münasebetlerini düzeltme yoluna gitmiş fakat aradaki güvensizlik ortadan kaldırılamamış ve 1796 yılında Karadağ üzerine yaptığı bir seferde pusuya düşürülerek öldürülmüştür (Bilge, 2006, s. 501). Kara Mahmud Paşa'dan sonra aynı aileden önce İbrahim Paşa, sonrasında Tahir Paşa mutasarrıf olmuşlardır. Tahir Paşa'yı, Tepedelenli Ali Paşa'nın oğlu ve aynı zamanda Mustafa Paşa'nın kayınpederi olan Veli Paşa'nın yardımıyla tasfiye eden Mustafa Paşa, genç yaşta İşkodra mutasarrıflığına getirilmiştir. Mutasarrıf olduktan sonra yerel güç odaklarıyla mücadele eden Mustafa Paşa'nın bölgesindeki en önemli rakibi Tepedelenli Ali Paşa olmuştur. II. Mahmud tarafından asi ilân edilen Tepedelenli Ali Paşa'nın tasfiyesinde Mustafa Paşa önemli destekler sunmuştur. Tepedelenli Ali Paşa'nın ardından Güney Arnavutluk'ta oluşan güç boşluğunu doldurmak için harekete geçen Mustafa Paşa'ya isyanının bastırılmasındaki katkılarından dolayı Ohri ve İlbasan sancakları verilmiştir[6] (Bilge, 2020, s. 344). Tepedelenli'nin tasfiyesi sonrasında Mora'da ayaklanan Rumların bastırılmasında da

[5] Kara Mahmut Paşa'nın isyanı Karaferye'nin kadı sicillerine de yansımıştır. Bilgi için bkz. (Kartal, 2020, s. 64; Çatal, 2012, s. 47).
[6] Kara Mahmut Paşa'nın katledilmesi haberini içeren ve Rumeli Valisi Hakkı Paşa ile Dukakin Mutasarrıfı Abdurrahman Paşa'nın mektuplarına cevaben III. Selim, "Hazzettim" diyerek memnuniyetini dile getirmiştir (BOA, HAT, 187/8831).

Mustafa Paşa'dan yardım istenmiştir. Fakat Mustafa Paşa İşkodra'nın sınır bölgesi olduğunu ileri sürerek Mora İsyanı'na doğrudan katılmayarak yerine asker göndermiştir. Kendisine merkezden hediyeler gönderilmesine rağmen Mustafa Paşa savaşa katılmak istememiş ve askerleri için para ve yardım talep etmiştir. Merkezden istediği tüm yardım talepleri yerine getirilmesine rağmen o Mesalongi Kuşatması'nı terk ederek İşkodra'ya dönmüştür (Erbaş, 2022, s. 65). Bunun üzerine II. Mahmud Mısır valisi Mehmed Ali Paşa'dan yardım istemek durumunda kalmıştır (Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hatt-ı Hümayun (HAT), 873/38776). İsyanın devam ettiği dönemde de kendisinden talep edilen asker sayısında sorunlar çıkarmış ve İbrahim Paşa tarafından isyanın bastırılmasında ciddi bir katkı sunmamıştır. Mora isyanının bastırılmasında gösterdiği isteksizliğin aksine 1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşı'na katılmış ve ciddi başarılar göstermiştir. Emrindeki kuvvetlerle Rahova'yı işgalden kurtarmış ve Edirne Antlaşması'ndan önce kırk bin civarındaki askeriyle Filibe'ye gelerek diplomaside Osmanlı Devleti'nin elini güçlendirmiştir (Bilge, 2020, s. 345). Osmanlı-Rus Savaşı'nın Edirne Antlaşması ile nihayete ermesinin ardından merkezî yönetim, Rumeli'de sorun çıkaran yerel güçleri ortadan kaldırmak için harekete geçmiştir. Rumeli Valisi Reşid Mehmed Paşa'nın bir davet esnasında Güney Arnavutluk paşalarının çoğunu katletmesi, kuzeyi kontrolü altında tutan Mustafa Paşa'yı endişelendirmiştir. Kuzey Arnavutluk'taki sancaklara Mustafa Paşa'ya düşman olan kişileri atayan Reşid Mehmed Paşa'nın, Ohri ve İlbasan sancaklarını Mustafa Paşa'dan alması (Turhan, 2014, s. 463) onun kaygılarını artırmış ve merkezî yönetim nezdinde girişimlerde bulunmaya başlamıştır (BOA, HAT, 414/21471). Ancak bir netice elde edemeyen ve nüfuz alanı daralan Mustafa Paşa Bosnalılar, Sırplar ve Kavalalı Mehmed Ali Paşa'yı içine alan bir ittifak kurarak 1831 Martında isyan etmiştir. Devleti kötülüklerden ve bidatlerden kurtarma gerekçesiyle isyan eden Mustafa Paşa bu yolla isyanına meşruiyet sağlamaya çalışmıştır (BOA, HAT, 405/21173-D) İsyanın bastırılması için 24 Şevval 1246 (7 Nisan 1831) tarihinde isyancılara karşı oluşturulan orduya katılması için Vodina'ya sevk edilmek üzere Karaferye'den *"…her bir kazâdan münâsib mikdârda piyâde ve süvâri asâkiri tertîb ve Karaferye kazâsından dahi piyâde ve süvâri asâkiri tertîb ve Karaferye kazâsından dahi piyâde ve süvâri olarak yüz nefer asâkir tasvîb olunmuş olmakla…"* denilerek asker talep edilmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 21/B2). Asâkir-i Mansûre Ordusunun eksiklerini gidermek için Selanik'ten talep edilen 600 kişinin 566 eksiği bulunduğu, bu eksikliklerin giderilmesi için Karaferye'nin payına düşen 75 askerin Evâil-i Ramazan 1246 (Şubat 1831) tarihli emirle sevki emredilmiş olup bu askerlerin fiilen sevk edildiğine dair sicilde kesin bir belge bulunmamaktadır (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 37/B2). Ayrıca Ohri ve İlbasan sancaklarının Mustafa Paşa'nın elinden alınmasının şahsi bir durum olmadığını, zamanın gereği olarak Reşid Mehmed Paşa'ya verildiğini ancak Mustafa Paşa'nın bunu isyanının sebebi saydığını belirten kaynaklar, onun *"...izhâr-ı bağy ve isyân ve hurûç ale's-sultân fezîhasını irtikâb idüb başına celb etmiş olduğu bir takım eşhâs ile…"* birlikte Prizren üzerine yürüdüğünü söyleyerek onun bu tavrı eleştirilmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 27/A1).

Mustafa Paşa'nın dinî saikleri isyanına gerekçe yapmasına karşı sicilde de *"…Zeyd'in şer ve mazarratından tathîr-i bilâd ve tahlîs-i ibâd vâcib olmağla mezbûrun ve ana tâbi' olanların def'leri mümkün olmayub mukâteleye teaddî iderler ise emr-i veliyyü'l-emr ile şerlerini def' içün katl olunmaları câiz olur mu? El-cevâb olur"* fetvası ile Mustafa Paşa'nın ortadan kaldırılması ve katledilmesi hususunda yine dini bir gerekçe ile fetvanın verildiğini göstermektedir. İsyanın bastırılması hususunda daha fazla dini referanslara müracaat edilerek bu hususta meşruiyet zemini güçlendirilmeye çalışılmıştır. *"…Ve men yuti'il-emîra fe-kad etâani men ya'si'l-emîre fe-kad asânî"* (…Kim emire itaat etmişse bana itaat etmiş olur.") (Buhârî, 2009, Cihâd ve Siyer 109), *ve "Men harace min itâatihî ve fâraka'l-cemâate fe-mâte bi-mevti'l-câhiliyyeti"* (…Her kim itaatten çıkar ve topluluktan ayrılır da bu hal üzerine ölürse o kişi cahiliyet ölümü ile ölmüş olur…) (Müslim, 2003, İmâre 55), *ve "Femen erâde en yuferrika emra hâzihi'l-ummeti ve hiye cemîun fadrıbûhu bi's-seyf"* (…Her kim bu ümmetin işi birlik ve beraberlik iken onu fırka fırka bölmek isterse, her nerede olursa olsun o tefrikacı kişiyi kılıçla vurunuz…) (Müslim, 2003, İmâre 59), "*fitnetü nâimetün la'anellâhu limen eykazahâ*" (Fitne uykudadır, uyandırana lanet olsun) (es-Suyûtî, 2014, Hadis 5975) gibi hadislerin isyanın bastırılmasında gerekçe yapılması çok manidardır. Bu hadislerle siyasi otorite çok net bir şekilde dini otorite olarak benimsendiğini ve o günün siyasi iradesinin meşruiyetin kaynağı olarak ele alındığını göstermektedir. Ayrıca Nisâ sûresinin

59. âyetindeki "*…Atîu'llâhe ve atîu'r-rasûle ve uli'l-emri minküm …"* (…Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de…) (Karaman vd., 2015, s. 86, Nisâ 4:59) ayeti de gerekçe yapılarak Kur'an ayetleri isyanın bastırılmasına gerekçe yapılmıştır (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 27/A1-27/B1).

Mustafa Paşa, Osmanlı-Rus Harbinde sultanın iltifatına mazhar olmasına rağmen isyan edince *"… Rusyalı muhârebesinde dahi yevmiye alınmış bin haraç ile hazâin-i beytülmâl-i seniyyenin otuz kırk bin kese akçesini beyhûde yere telef idüb..."* denilerek kendisine verilen paraları heba etmekle suçlanmıştır (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 28/A1). İsyanı bastırmak için Karaferye'den askerin yanında iaşe talebinde (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 7/A2, 7/B1, 7/B2) de bulunulmuştur. Pirinç, buğday ve arpa gibi erzakın Karaferye'den temin edilerek Manastır ve Vodina'ya sevki emredilmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 23/B1, 27/B2). Pirlepe'de bozguna uğrayan Mustafa Paşa'nın yenilgisi sicile yansırken ordusunun kılıçtan geçirildiği ve harp aletleri ile geride bıraktıkları iaşelerin ganimet olarak alındığı ve kendisinin ise İşkodra'ya kaçtığı belirtilmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 31/A1). Kaçan Mustafa Paşa'nın yanında 46 adamı kaldığı ve İşkodra Kalesi'ne sığındığı belirtilmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 35/A1). Nihayetinde isyan bastırılmış ve Mustafa Paşa İstanbul'a gönderilmiştir. Asâkir-i Mansûre Ordusunun iç güvenlikte kullanıldığı ilk yer Arnavutluk olmuş ve ordu isyanın bastırılmasında başarılı olmuştur (Turan, 2024, s. 127-128). Mustafa Paşa, muhtelif Osmanlı şehirlerinde valilik yapmış ve 1860 yılında Medine'de vefat etmiştir (Bilge, 2020, s. 344).

Vergiler

İncelemekte olduğumuz 570 numaralı sicil Osmanlı Devleti'nin buhranlı bir döneminde tutulduğu vergi kayıtları üzerinden de okunabilmektedir. Vergilerin toplanmasında yapılan usulsüzlükler ve vergilerini ödemekte güçlük çeken halka dair sicildeki veriler bunu kanıtlamaktadır. Menzillerin işleyişinin düzenlenmesi ve suiistimallere karşı alınması gereken tedbirlere ilişkin kayıtlarda (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 4/A1, 14/A2) at kiralama gelirlerinin düşmesi nedeniyle halktan zorla arpa, saman ve para talep edilmesinin halkı zor duruma soktuğu dile getirilmiştir. Bu bağlamda menzilhanelerin işleyişinin nasıl olması gerektiğine dikkat çekilerek gerekli uyarılar yapılmıştır. Yılda iki taksit olarak tahsil edilen ref'-i menzil (Yazıcı, 1990, s. 162-167) bedeline ilişkin kayıtta Karaferye'nin hissesine düşen 2.000 kuruşluk verginin tahsili için Hüseyin Ağa'nın görevlendirildiği ifade edilmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 11/A2). Ödemesi, planlanandan üç ay geciken ref'-i menzilin toplanması ve buna ilişkin uyarıların yer aldığı kayıtta bu tür vergilerin geciktirilmesinin doğru olmadığı dile getirilmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 16/B2). Ref'-i menzilin tahsiline ait uzunca bir ferman metninde Selanik'ten tahsil edilmesi gereken 10.750 kuruşluk ref'-i menzil bedelinin 6.750 kuruşluk kısmı şu şekilde taksim edilmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 30/B1): Avrethisarı Kazası: 2.000 kuruş, Karaferye Kazası: 2.000 kuruş, Yenice-i Vardar Kazası: 1.500 kuruş, Vodina Kazası: 1.250 kuruş. Kazalar arasında taksim edilen bu miktarlar toplamda 6.750 kuruş etmekteydi (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 30/B1).

Doğrudan ref'-i menzil kaydı olmamakla birlikte Vodina'daki menzilhanenin zayıflaması üzerine Karaferye ve Ağustos'tan söz konusu menzilhane için "iane" olarak Karaferye'den 7.000, Ağustos'tan ise 3.000 kuruş talep edilmiştir. İaneyi toplamakla görevli olan mübaşire ise Karaferye 350, Ağustos 250 kuruş ödeme yapacaktır (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 32/A1).

Sicilde imdâd-ı hazeriyye olarak alınan vergi kayıtlarında söz konusu vergi toplanırken "… fukarâdan ziyâde bir akçe ve bir habbe mütâlebesiyle gadr vukû'unu tahrîrden begâyet ittikâ ve mübâadet eylemeniz…" denilerek halka eziyet edilmeden tahsil edilmesi emredilmiştir (BOA, MŞH. ŞSC.d. 3021, v. 15/A2, 17/A1).

XVII. yüzyılın sonlarında ortaya çıkıp XVIII. yüzyılda yaygınlaşan ve kaza genelinde yapılan tevzi defterlerinin (Akkuş, 2017, s. 32) amacı, taşradaki kamu harcamalarını finanse etmekti (Neumann, 1998, s. 72). Sicilde geçen tevzi defterlerinin ilki, Bölükbaşı Rüstem Ağa ve askerlerinin masrafları ile derbent ve buna bağlı hizmetlerin giderleri olan 15.950 kuruşun kaza geneline paylaştırılmasına dairdir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 5/A1). Diğer tevzi defteri ise birçok kalemden oluşmakta ve oldukça

uzundur. 1245 yılı Ruz-ı Hızırından 1246 yılı Ruz-ı Kasımına kadar geçen altı aylık süreyi (Ruz-ı Hızır olan 6 Mayıs 1830 tarihinin Hicri 1245 yılına, Ruz-ı Kasım olan 8 Kasım 1830 tarihinin ise arada yılbaşı geçildiği için Hicri 1246 yılına denk gelmesinden bu altı aylık yaz dönemi iki farklı Hicri yılla ifade edilmiştir) kapsayan ve Voyvoda Ali Bey marifetiyle *"…vukû' bulan masârifât huzûr-ı şerîfde voyvoda ve nâzır-ı mûmâ-ileyh ve sâir hâzırûn oldukları hâlde ferden ferdâ hesâb ve kitâb olundukda maa-mümteni' mahsûlü bakâyâ yüz otuz dokuz bin yedi yüz kırk üç kuruşa iblâğ…"* denilen masraf kalemlerinin ana hatlarını haberleşme, askerî sevkiyat, güvenlik, derbent ve kazanın kamu görevlilerinin giderleri oluşturmaktadır. Daha önce farklı belgelere konu olan ref'-i menzil giderleri, derbent giderleri ve isyan eden Arnavutlara karşı güvenlik giderleri de defterde ciddi bir yekûn tutmaktadır. Mesela Rumeli Valisi Reşid Mehmed Paşa tarafından ortadan kaldırılan Arslan Bey'in (BOA, HAT, 434/22002) *"... Kozaniye vürûdunda 'ya üç yüz kese akçe getürürsüz yahut kazanıza gelirim' deyü mektub göndermekle kazâ ve kasaba muhâfazasına toplanan askerlerin ulûfe ve sâirleri masrafı…"* 5.090 kuruşu bulmaktadır. Karaferye'nin net gider kalemlerinin toplamının defter sonunda 126.686 kuruş olduğu görülmektedir. Tevzi defterlerine keyfi gider kalemlerinin eklenmesi yasaklanmış ve bu konuda kesin emirler verilmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 34/B2).

Sicilde şer'i vergilerden olan öşür, cizye ve ağnâma dair kayıtlar da yer almaktadır. Bu kayıtlar vergilerin miktarından ziyade yapılan usulsüzlüklere ve halkın zaman zaman ödenmesi istenen meblağa karşı olması ile ilgilidir. Onda bir olarak tahsil edilen öşrün oranı ile ilgili Davud veledi Süleyman'ın ze'âmetindeki bağlara sahip olan köylüler bu oranı vermek istememekte, *"… Öşür virmeyüz dönüm başına iki kuruş maktû' virirüz deyü öşürleri edâsında teallül ve muhâsamet eylemeleri…"*nin doğru olmadığı, öşrün bu şekilde verilemeyeceği, Davud veledi Süleyman'ın haklı olduğu ve ilgili miktarın ze'âmet sahibine verilmesi emredilmektedir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 23/A1). Davud veledi Süleyman'ın şikâyetine benzer diğer bir kayıtta Ömer veledi Ali tımarlarında pirinç eken Hacı Osman ve kardeşi Süleyman'dan şikâyetçi olmaktadır. Pirinçlerden alması gereken miktar onda bir iken kardeşler; *"…bizler onda bir öşür vermeyüb otuz leğende bir leğen öşür bedeli veririz deyü teallül ve muhâlefet eyledikleri..."* görülmektedir. Nihayetinde kardeşler haksız bulunmuş ve öşrün onda bir ödenmesi yolunda emir verilmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 26/B1).

Gayrimüslim halktan alınan cizyeye ait belgenin ilki, cizyenin mükelleflerin malî durumuna göre üç sınıf (ednâ, evsat ve a'lâ) üzerinden alınması gerekirken vergiyi toplayan görevlilerin bu durumu gözetmeyerek a'lâ/üst kâğıt verdiklerini ve vergileri bu yüksek kalemden tahsil ettiklerini konu edinmiştir. Belgede bu uygulama eleştirilmiş, halkın gerçek durumuna uygun cizye kâğıtlarının verilmesi ve vergilerin bu kâğıtlara göre tahsil edilmesi emredilmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 15/B2). Cizyeye dair ikinci belge de bir önceki belgede olduğu gibi cizye toplanmasındaki idari tasarruflar ve cizyenin nasıl toplanacağına dair bilgileri ihtiva etmektedir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 29/B1).

Şer'î vergilerden olan ağnâm vergisine ait belge ciddi bir yolsuzluğu konu etmektedir. Ağnam olarak alınması gereken verginin miktarı belli iken oranların gözetilmediği belirtilerek, *"…ağnâmın mikdârını tamâmı tamâmına yazdırmayub mesela bir kazâdan on bin re's ağnâm yerine yedi bin re's ağnâm almak ve ziyâdesini bedel ahz eyledikleri mahâllin ağnâmı yerine koyub aldığı akçe bütünü bütün yanına kalmak misillü nice nice fezâhate ibtidâr etmekde oldukları tahkîk kılındığına…"* şeklindeki tespite yer vermektedir. Yapılan bu yolsuzluğun önüne geçmek için önlem olarak Müslüman ve dürüst sayıcılar görevlendirilmesi, halktan kesinlikle hediye kabul edilmemesi, ağnâmın sayımında şeffaf olunması ve sayımın yerel görevliler dâhil herkesin huzurunda gerçekleştirilmesi gibi usullerin takibi emredilmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 17/B1).

Savaş ve isyanların getirdiği ağır şartlar halkın vergilerini ve borçlarını zamanında ödeyemez duruma gelmesine yol açmıştır. Gayrimüslim tebaanın borçlarını konu edinen bir ilâmda, Polati köyünün 1 yük 23.504 kuruş (toplam 123.504 kuruş) borcu bulunduğu, 79 nefer olan köylülerin borçlarını ödeyememeleri sebebiyle 41 kişinin kaçtığı ve kalan 38 neferin borcunu ödemekte zorlandığı dile getirilmektedir. Belgede, köyden ayrılanların geri getirilerek köyün borçlarının ertelenmesi ve taksite bağlanması istenmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 5/B3, 6A/3). Borca ilişkin diğer bir buyrulduda ise Kokova köyünün borçlarını ödeyemediği ve köy halkının bir kısmının Karaferye merkezine bir

kısmının da Vodina'ya kaçtığı kaydedilmiştir. Firar eden köylülerin geri dönmesi için gerekli önlemlerin alınması istenmekte ve var olan borcun taksiti hususunda *"…reâyâ-yı mersûmenin bazı mahâlde olan borçlarını müksatan edâ eylemek üzere tarafımızdan kendülerine üç sene mühlet verildiği mâlûmunuz oldukda ol vecihle deynlerini taksite rabt ile üç sene imhâli hususuna dikkat…"* edilmesi emredilmektedir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 6/B2). Karaferye'nin bazı köylerinin borçlarını ödeyemedikleri için sıkıntı çektikleri, bunun önüne geçmek amacıyla borçların taksitlendirilerek ertelendiği belirtilmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 10/A2). Ayrıca emlak-ı hümâyun borçlarının ödenmesinde zorluk çeken tebaanın borçlarının da üç yıl ertelenmesi buyrulmuştur (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 15/B1). Emlak-ı hümâyuna ait borçlar toplanırken faiz alan yerel yöneticiler yüzünden halkın çiftliklerini ve yurtlarını terk ettikleri belirtilerek, *"…o makûle kesân olan düyûnlarından bilâ-devr-i şer'î güzeşte matlûb ve iddiâ olunur ise amel ve i'tibâr olunmayub ma'rifet-i şer'le tesbit olan asıl deyinleri her ne ise emsâli vecihle…"* denilmek suretiyle faiz alınan kısmın değil, asıl borcun/anaparanın ödenmesine dikkat çekilmiştir. Ayrıca tebaanın borçlarının, *"…üç sene mehil ile eshâb-ı matlûb tarafından nesne mütâlebesiyle rencîde olunmamak ve üç seneden sonra ma'rifet-i şer'le taksite rabt kılınmak üzere…"* karara bağlandığı ifade edilmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 15/B1).

İncelememizin konusu olan 570 numaralı sicildeki vergi kayıtlarına bakıldığında Osmanlı Devleti'nin kriz ve buhran dönemlerinde vergi politikasında merkezi denetim, adalet ve yerel suiistimallerin önlenmesi ilkelerini ön plana çıkardığı görülmektedir. Taşrada tahsil edilen ref'-i menzil, imdâd-ı hazeriyye gibi örfî mükellefiyetler ile cizye, öşür ve ağnâm gibi şer'î vergilerde halkın ödeme gücünü aşan usulsüzlüklere karşı merkezin sert tedbirler aldığı anlaşılmaktadır. Nitekim cizyenin mükellefin gelir durumuna (ednâ, evsat, a'lâ) bakılmaksızın en üst dilimden tahsil edilmesinin yasaklanması, ağnâm sayımında zimmete para geçiren görevlilerin yerine şeffaf ve dürüst sayıcıların tayin edilmesi, imdâd-ı hazeriyyede fukaradan haksız yere tek bir akçe dahi alınmaması yönündeki emirler ve tevzi defterlerine keyfî gider kalemlerinin eklenmesinin engellenmesi devletin vergilendirmede hakkaniyeti koruma ve tebaayı yerel idarecilerin zulmünden (gadr) muhafaza etme gayesini açıkça ortaya koymaktadır. Bununla birlikte devletin maliye politikası yalnızca verginin adil tahsilini değil, üretimin sürekliliğini ve tebaanın toprağa bağlılığını temin etmeyi de hedefleyen pragmatik bir esnekliğe dayanmaktadır. Savaş, isyan ve güvenlik harcamalarının getirdiği ağır mali yükler sebebiyle Polati ve Kokova gibi köylerde görüldüğü üzere halkın borçlarını ödeyemeyip yurtlarını terk etmesi (firar vakaları), vergi tabanının çökme tehlikesini doğurmuştur. Devlet bu duruma doğrudan müdahale ederek köylerin birikmiş borçlarını üçer yıllık mühletlerle ertelemiş, taksite bağlamış ve usulsüz faiz/güzeşte taleplerini geçersiz sayarak yalnızca asıl borcun ödenmesini emretmiştir. Dolayısıyla Osmanlı vergi siyaseti, bir yandan kamu harcamalarını finanse etmek üzere kanunî oranların eksiksiz toplanmasını savunurken diğer yandan tebaanın iflas edip üretimden kopmasını engellemek adına borç yapılandırması ve vergi ertelemesini etkin bir istikrar aracı olarak kullanmıştır.

Narh Kayıtları

Herhangi bir malın tavan fiyatını belirleyen narh, yılın belirli dönemlerinde konulduğu gibi savaş ve doğal afetler gibi olağanüstü zamanlarda da yürürlüğe konulmaktaydı (Kütükoğlu, 2006, s. 390). İncelediğimiz 570 numaralı sicilin giriş kısmında narh kayıtları yer almaktadır. Kayıtlardan ilki sade yağa ait olup, narhın tespitinden sonra düzenlenen şahitler listesinde gayrimüslim isimlerin de yer aldığı görülmektedir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 2/A1). Bakkaliye ürünlerine ait bir diğer narh kaydında ise yağ, bal, kadayıf, sabun, üzüm, zeytin, şeker ve mum gibi temel tüketim malları bulunmaktadır (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 2/A2). Devam eden bakkal esnafına ait narh kaydında, sabun, karabiber, yağ, zeytin ve şeker gibi tüketim mallarının fiyatlandırmasına yer verilmiştir. Örneğin bir ürünün toptan 38 para bakkala, bakkaldan ise perakende olarak 40 paraya satılacağı belirtilmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 2/A4). İp malzemesine dair narh kaydında destesi 7,5 kıyye 20 kuruş, çarık ise 150 dirhem 40 para olarak kaydedilmiştir. Narh kaydının şahitleri veya müteahhitleri arasında Derto veledi Şeno, Vidini veledi Şeno, Dimitraki veledi Araki, Dimitri me'fûl, Ram oğlu Yorki, Cari ve şeriki Valiski, Koma veledi Kostanti ve Yani veledi Yorki gibi gayrimüslim isimlerin yer aldığı görülmektedir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 2/A3). Temel gıda ürünlerinin narh kaydında ise Müslüman ve gayrimüslim isimler birlikte yer almaktadır.

570 numaralı sicilde yer alan narh kayıtları, Osmanlı idaresinin kriz dönemlerinde temel ihtiyaç maddelerine erişimi güvence altına almayı hedefleyen iaşe (provizyonizm) politikasını ve sıkı piyasa denetimini yansıtmaktadır. Sade yağ, bal, mum, sabun gibi temel gıda ve temizlik ürünlerinin yanı sıra çarık ve ip gibi gündelik ihtiyaçların tavan fiyatlarının belirlenmesi, savaş ve buhran şartlarında baş gösterebilecek karaborsacılık ile fahiş kâr arayışını engellemeye yöneliktir. Toptan alış (38 para) ile perakende satış (40 para) arasındaki farkın açıkça kayda geçirilmesi ve ürünlerin gramaj/ağırlık ölçüleriyle (kıyye, dirhem) birlikte zikredilmesi sistemin yalnızca fiyatı değil, tedarik zincirindeki makul kâr marjlarını ve ürün kalite standartlarını da koruma gayesi güttüğünü kanıtlamaktadır. Bu kayıtlar aynı zamanda bölgenin sosyoekonomik yapısını ve narhın katılımcı niteliğini gözler önüne sermektedir. Fiyat tespiti esnasında düzenlenen şahit ve müteahhit listelerinde Derto, Vidini, Dimitraki, Kostanti gibi gayrimüslim isimlerin ağırlıkta olması, kazadaki ticari hayatın ve esnaf teşkilatının önemli bir kısmının zimmî tebaanın elinde olduğunu göstermektedir. Daha da önemlisi narhın, kadı veya merkezi yönetim tarafından tek taraflı bir dayatmayla değil Müslim ve gayrimüslim esnaf temsilcilerinin, üreticilerin ve ehlihibrenin huzurunda, toplumsal bir mutabakat ve şahitlik mekanizması işletilerek belirlendiğini ortaya koymaktadır. Böylece devlet, ağır vergiler ve güvenlik sorunlarıyla bunalan taşra halkını piyasa baskısından korurken, esnafın haklarını da gözeten dengeli bir sosyal barış zemini inşa etmeye çalışmıştır.

İhtidalar

570 numaralı sicilde iki ihtida kaydı yer almaktadır. Bunlardan ilki, Rapsomanik köyü sakini ve tahminen sekiz yaşlarında olan Hristiyan bir kız çocuğuna aittir. Kayda göre Mariya adlı bu çocuk, kendi iradesiyle İslam'ı kabul etmiş; 11 Şevval 1246 (25 Mart 1831) tarihinde gerçekleştirilen bu ihtidanın ardından adı Âişe olarak tescil edilmiştir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 1/B). Sicildeki ikinci ihtida kaydı, Kokova köyü sakini ve tahminen on üç yaşında olan Hristo oğlu Nikola'ya aittir. Kayıt içeriğine göre Nikola, herhangi bir baskıya maruz kalmaksızın kendi iradesiyle önceki dinini terk ederek İslam'ı kabul etmiştir. İhtidanın ardından Mehmed adını aldığı belirtilen bu kaydın, diğerinin aksine herhangi bir tarihe yer vermediği görülmektedir (BOA, MŞH.ŞSC.d. 3021, v. 2/B1). İlk kayıtta Mariya'nın eski dini Hristiyanlık olarak zikredilirken, ikinci belgedeki Hristo oğlu Nikola'nın eski dinine dair herhangi bir ifade yer almamaktadır.

3. Sonuç

1830-1832 (H. 1246-1247) yıllarını kapsayan 570 numaralı Karaferye Şer'iyye Sicili üzerine yapılan bu inceleme, Mora İsyanı (1821-1829) ve 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında krizlerle sarsılan bir Osmanlı Balkan kazasında devlet-toplum ilişkilerini, idari mekanizmaları ve sosyoekonomik dinamikleri bütüncül bir çerçevede ortaya koymaktadır. 39 varak ve 121 belgeden oluşan sicil kaydı, bir yandan II. Mahmud dönemi merkezileşme politikaları çerçevesinde patlak veren İşkodralı Mustafa Paşa İsyanı'nın taşradaki askeri, lojistik ve ideolojik yansımalarını sergilerken, diğer yandan savaşların yarattığı asayişsizlik, ağır vergi baskısı ve toplumsal firar vakalarına karşı Osmanlı idaresinin geliştirdiği kriz yönetimini belgelemektedir.

Araştırmada sicildeki tereke kayıtları üzerinden ulaşılan bulgular, Karaferye kasaba halkının mesleki tabakalaşmasını ve servet dağılımını gözler önüne sermektedir. Çiftçi, berber, muhzır ve tüccar gibi toplumsal kesimlerin mal varlıkları; borçlu terekelerin çarşıda açık artırmayla satılması ve faizli borç ilişkileri bölgedeki ekonomik gerçekliği yansıtmaktadır. Terekelerin sunduğu en önemli sosyo-hukuki bulgu ise Müslim ve gayrimüslim kadınların toplumsal hayattaki aktif rolleri ile hukuki koruma altında bulunmalarıdır. Zimmî Mariye'nin terekesindeki dokuma araç gereçleri ile Zübeyde binti Mehmed'in terekesindeki kazan ve bakır kaplar, kadınların ev içi üretim sınırlarını aşarak bağımsız birer esnaf ve tüccar olarak şehir ekonomisine katıldıklarını göstermektedir. Ayrıca kocası vefat eden kadınların mehr-i müeccel alacaklarının terekeden öncelikli borç olarak düşülmesi ve birden fazla eşin mehir haklarının eşit hesaplanması, Osmanlı hukukunun kadınlara sağladığı hukuki güvenceyi doğrulamaktadır.

Siyasi ve askeri krizler bağlamında sicil, İşkodralı Mustafa Paşa İsyanı'nın bastırılması sürecinde Karaferye'den Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye için asker sevk edilmesini ve Manastır ile Vodina cephelerine pirinç, buğday, arpa gibi iaşelerin taşınmasını belgelemektedir. Bu süreçte merkezî idare, isyanı bastırmak adına yalnızca askeri güce başvurmamış; Şeyhülislam fetvası, Nisa suresi 59. ayetteki ulu'l-emre itaat buyruğu ve fitneyi kılıçla cezalandırmayı emreden Sahîh-i Buhârî ile Müslim hadisleri vasıtasıyla güçlü bir dini meşruiyet retoriği inşa etmiştir. Asayiş boyutuyla ise Mora muhacirlerinin taşkınlıkları, Serez ve Arnavut eşkıyalarının yol kesmeleri ve yerel idarecilerin suistimallerine karşı idare sert önlemler almış; mürur tezkiresinde çifte mühür şartı getirmiştir. Eşi katledilen Hatice adlı kadının idarecilerin kayıtsızlığı üzerine bizzat sadaret makamına arzuhal sunması ve bunun sonucunda davanın yeniden görülmesinin emredilmesi ise halkın ve kadınların adalet arama bilincinin canlılığını simgelemektedir.

Vergi ve finans düzeninde ref'-i menzil, tevzi defterleri (6 aylık 139.743 kuruş), cizye ve ağnam sayımındaki usulsüzlükler halk üzerindeki mali baskıyı artırmış; Polati ve Kokova köylerinde olduğu gibi toplu köylü firarlarına yol açmıştır. Osmanlı idaresi vergi tabanını ve üretimin sürekliliğini korumak amacıyla pragmatik bir müdahalede bulunarak köylülerin birikmiş borçlarını üç yıl süreyle erteletmiş (imhâl), taksite bağlatmış (müksatan) ve şer'e aykırı faiz (güzeşte) taleplerini geçersiz sayarak sadece anaparanın tahsilini emretmiştir. Temel tüketim maddelerine (sade yağ, bal, sabun, çarık) getirilen narh kayıtlarında toptan ve perakende kâr marjlarının belirlenmesi, fiyatların Müslim ve gayrimüslim esnafın şahitliğinde tespiti devletin provizyonist iaşe politikası ile toplumsal mutabakat anlayışını yansıtmaktadır.

Sonuç olarak 570 numaralı Karaferye Şer'iyye Sicili, 19. yüzyıl başlarında buhranlarla sarsılan Osmanlı taşrasında devlet-toplum ilişkilerinin ikili yapısını göstermektedir. Osmanlı merkezî idaresi, bir yandan askerî sevkiyat, vergi tahsili ve isyanların bastırılmasında fetvalar ve idari denetim araçlarıyla sert bir otorite kurarken diğer yandan kamu barışını, üretimin devamlılığını ve tebaanın toprağa bağlılığını muhafaza etmek adına borç yapılandırması, vergi ertelemesi, adil narh tespiti ve yerel yöneticilerin suiistimallerini engelleme biçiminde esnek, pragmatik ve hakkaniyet odaklı bir kriz yönetimi stratejisi yürütmüştür.

Makale Bilgi Formu

Yazar Notu: Yazarlar eşit düzeyde katkıda bulunmuşlardır.

Yapay Zekâ Beyanı: Çıkar Çatışması Bildirimi: Bu çalışmada yalnızca dilsel ifadelerin sadeleştirilmesi, dil bilgisi kontrollerinin yapılması, Abstract ve Extended Abstract yazımında sınırlı ölçüde yapay zeka araçlarından yararlanılmıştır. Tüm içerik yazarlara aittir.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazarlar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Etik Onay: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.

Kaynaklar

Akkuş, Y. (2017). Osmanlı maliyesi literatüründe ihmal edilmiş bir tartışma: Tevzi' defterlerinden Vergi-i Mahsûsa'ya geçiş. *Tarih Dergisi, 65*, 29-61. https://izlik.org/JA68JK33RD

Aktepe, M. (1953). XIV. ve XV. asırlarda Rumeli'nin Türkler tarafından iskânına dair. *Türkiyat Mecmuası, 10*, 299-312. https://doi.org/10.18345/tm.56169

Alioğlu, S. (2002). *H. 1133-1134 (M. 1721-1722) tarihli Karaferye kazası şer'iye sicili (transkripsiyon ve değerlendirme)* [Yayımlanmamış bitirme tezi]. Ege Üniversitesi.

Bilge, M. L. (2006). Kara Mahmud Paşa (1742–1796). A. Çaksu (Ed.), *Balkanlar'da İslam medeniyeti: II. Milletlerarası Sempozyumu tebliğleri, Tiran, Arnavutluk, 4–7 Aralık 2003* içinde (ss. 487–502). IRCICA.

Bilge, M. L. (2020). Mustafa Paşa, Buşatlı. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 31, ss. 344–345). Türkiye Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/mustafa-pasa-busatli

Buhârî, İ. (2009). *Sahîh-i Buhârî* (M. Odabaşı, Çev., Cilt 3). Polen Yayınları.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). (t.y.). *Hatt-ı Hümâyûn (*HAT;belge numaraları:187/8831, 405/21173-D, 414/21471, 434/22002, 855/38223, 873/38776).

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA). (t.y.). *Meşihat, Şer'iyye Sicilleri Defteri* (MŞH.ŞSC.d.; defter no. 3021).

Çatal, H. (2008). *H. 1176-1178 (M. 1762-1764) tarihli Karaferye kazası şer'iyye sicili (transkripsiyon ve değerlendirme)* [Yayımlanmamış bitirme tezi]. Ege Üniversitesi.

Çatal, H. (2012). *Karaferye kazası hicri 1201-1202 (Miladi 1787-1788) tarihli şer'iyye sicili: Transkripsiyon ve inceleme* (Tez No. 314161) [Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Çelik, S. (2020). *566 numaralı (H.1196-1197/M.1782-1783) Karaferye kazası şer'iyye sicili transkripsiyon ve değerlendirmesi* (Tez No. 648813) [Yüksek lisans tezi, Batman Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Delilbaşı, M. (1999). 16. yüzyılda Via Egnatia ve Selanik. E. A. Zachariadou (Ed.), *Sol kol Osmanlı egemenliğinde Via Egnatia (1380-1699)* içinde (s. 73-91). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Demir, H. O. (2018). *Karaferye'ye ait 94 (552) numaralı ve 1924 tarihli şer'iyye sicil defteri (transkripsiyon ve değerlendirme)* (Tez No. 532529) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Erbaş, A. (2022). *II. Mahmud döneminde İşkodralı Mustafa Paşa isyanı* (Tez No. 740303) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

es-Suyûtî, C. (2014). *el-Câmiu's-Sağîr ve tercümesi* (S. Avcı, Çev.; Cilt 2). Serhat Yayınevi.

Faroqhi, S. (2018). *Osmanlı şehirleri ve kırsal hayatı* (E. S. Özcan, Çev.). Doğu Batı Yayınları.

Gençoğlu, M. (2015). İşkodra Vilayeti'nin idari taksimatı ve yapısı (1867/1868-1908). *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13*(3), 259-290. https://doi.org/10.18026/cbusos.07372

Günay, V. (1993). *H. 1159 (M. 1746) tarihli Karaferye kazası şer'iyye sicili: Transkripsiyon ve değerlendirme* (Tez No. 26437) [Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Günay, V. (2016). Karaferye kazası kadı sicilleri. *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 1-31. https://doi.org/10.30517/cihannuma.286457

İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM). (t.y.). *Karaferye sicilleri* (kayıt numaraları: İKA ŞS-198-1, İKA ŞS-198-2, İKA ŞS-198-5, İKA ŞS-198-94). https://arsiv.isam.org.tr/index.php/karaferye-siciller

Kamacı, G. (2011). *H. 1204-1207 (M. 1789-1792) tarihli Karaferye kazası şer'iye sicili-I (1-50. varak) (transkripsiyon ve değerlendirme)* [Yayımlanmamış bitirme tezi]. Ege Üniversitesi.

Karaman, H., Çağrıcı, M., Dönmez, İ. K., & Gümüş, S. (2015). *Kur'an yolu meâli* (4. bs.). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Kartal, İ. (2020). *567 numaralı Karaferye şer'iye sicilinin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi* (Tez No. 657573) [Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Kiel, M., & Gara, E. (2001). Karaferye. TDV İslam Ansiklopedisi (Cilt 24, s. 391-394) içinde. Türkiye Diyanet Vakfı.

Kütükoğlu, M. S. (2006). Narh: Osmanlılar'da. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 32, s. 390-391) içinde. Türkiye Diyanet Vakfı.

Menekşe, M. (2020). Mora Müslümanlarının hazin hikâyesi: isyan, zorunlu göç ve iskân (1821-1832) sürecine genel bir bakış. *Journal of History School, 45*, 784-832.

Müslim b. el-Haccâc. (2003). *Sahîh-i Müslim ve tercüme-i şerhi* (M. Sofuoğlu, Çev.; Cilt 6). İrfan Yayınları.

Neumann, C. K. (1998). Selanik'te 18. yüzyılın sonunda masarif-i vilayet defterleri: Merkezi hükümet, taşra idaresi ve şehir yönetimi üçgeninde mali işlemler. *Tarih Enstitüsü Dergisi*, (16), 69-97

Ortaylı, İ. (2020). *Tanzimat devrinde Osmanlı mahalli idareleri (1840-1880)*. Türk Tarih Kurumu.

Özsüer, E. (2018). Balkan Savaşı'ndan Lozan'a Yunanistan'da ekalliyet sorunu ve Müslüman nüfus. Tarih Okulu Dergisi, 11(34), 453-491.

Öztürk Yılmaz, Ş. (2021). *H. 1105-1106 (M. 1693-1695) tarihli Karaferye kazâsı şer'iyye sicili: Transkripsiyon ve değerlendirme*. Libra Kitap.

Sel Turhan, F. (2014). The rebellious kapudan of Bosnia: Hüseyin Kapudan (1802-1834). *Osmanlı Araştırmaları, 44*, 457-474.

Turan, A. (2024). 1830-1831 Arnavutluk isyanlarının bastırılmasında Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'nin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 40*, 111-130.

Uğur, Y. (2010). Şer'iyye sicilleri. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 39, ss. 8–11). Türkiye Diyanet Vakfı. https://islamansiklopedisi.org.tr/seriyye-sicilleri

Yazıcı, N. (1990). II. Mahmud döneminde menzilhaneler: Ref'-i menzil bedeli. *Sultan II. Mahmud ve reformları semineri: Bildiriler, 28–30 Haziran 1989* içinde (ss. 157–191). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Yazıcı, Ö. (2012). *Karaferye kazası (H. 1204-1207/M. 1789-1792) tarihli şer'iye sicili-II (51-87. varak) (transkripsiyon ve inceleme)* [Yayımlanmamış bitirme tezi]. Ege Üniversitesi.

Yunanistan Genel Devlet Arşivleri (GSA). (t.y.). *Archeionmnemon* (arşiv referans kodları: GRGSA-IMA_OJC001, GRGSA-IMA_OJC001.01.F00051, GRGSA-IMA_OJC001.01.F00056, GRGSA-IMA_OJC001.01.F000129). http://arxeiomnimon.gak.gr/browse/index.html?cid=175573